

“KOROĞLU” DASTANININ

TƏKRAR NƏŞRİNƏ ÖN SÖZ

Universiteti bitirəndə məni təyinatla “Şərq qapısı” qəzetində işləməyə göndərdilər(1973-1992). Qəzet Kommunist partiyasının Naxçıvan vilayət komitəsinin orqanı idi. Buna görə də yazılar əsasən kommunist partiyasının göstəriş və qərarlarının yerinə yetirilməsi mövzusunda olurdu.

Mən kəndlərə kolxoz, sovxozlardan, kənd sovetlərindən, partiya təşkilatlarından, məktəblərdən yazmağa göndəriləndə imkan tapıb qocalardan, qarılardan, aşıklardan folklor nümunələri də toplayırdım. Aşıqlarla da tez-tez görüşürdüm. 1980-ci illərdə aşiq Həmid Ağamalıyev “Koroğlu” dastanından aşağıdakı gəraylıyı söylədi:

Bir qıznan cəngə çıxdım,

Kəmənd atıb tutdu məni.

Tanrı qəzəbinə gəlmiş,

Bir yumruğa yıxdı məni.

O, elə bir qızıydı,

Özü mənənən xırsızıydı,

Yumrux vurmağı azıydı,

Diz altında sıxdı məni.

Atım atına yetmədi,

Şeşbər atdım tutmadı,

Koroğlu gücü çatmadı,

Yalvardım buraxdı məni.

Aşıq Həmid 1925-ci ildə Ermənistan SSR-nin Əzizbəyov rayonun-da anadan olmuşdu. Gənclik illərində Naxçıvana köçərək o zamankı İliç (indiki Şərur) rayonunun Təzəkənd kəndində yaşayırdı. Şeirdən açıq-aydın görünürdü ki, Koroğlu özündən də güclü bir qızla qarşılaşıb.

Aşıq Həmidə çox sorğu-suala tutsam da əlavə bir bilgi ala bilmədim. Həmin illərdə məşhur olmayan bəstəkarların mahnısının efirdə səsləndirilməsinə, ekranda göstərilməsinə icazə verilmədikdə çox vaxt xalq mahnısı adıyla oxuyurdular. Aşıqlar da bu metoddan istifadə edirdilər. Özlərinin şeirlərini bəzən məşhur klassik aşıqların adına oxuyurdular. Aşıq Həmid də yaradıcı aşıqlarımızdan idi. Bəzən düşünürdüm ki, bu, Koroğlunun qızla görüşməsi haqqında dastanda qol olsaydı belə asanlıqla unudula bilməz. Yəqin Aşıq Həmid öz yazdığı gəraylını “Koroğlu” dastanından nümunə kimi çap etdirmək istəyir.

Sonralar həmin şeirin aşağıdakı variantına araşdırmaçılarımızın kitablarında rastlaşdım:

Yolum düşdü Gürcüstana,

Dəli qız aradı, tutdu məni.

Tanrı qəzəbinə gəlmiş,

Yumruxnan yıxdı məni.

Bilmirəm necə qızıydı?!

O da mənnən xırsızıydı!

Yumrux vurmağı azıydı,

Diz altında sıxdı məni.

Qılınıcı vurdum tutmadı,

Şeşbəri atdım yetmədi,

Koroğlunun gücü çatmadı,

Yalvardım buraxdı məni.

Mənim üçün qəti aydın oldu ki, gəraylını Aşıq Həmid qoşmayıb. “Şərq qapısı” qəzetində “Elimizin söz boğçası” səhifəsi açmışdıq. Ara-sıra çap olunan səhifədə folklor nümunələri verirdik. Aşıq Həmidin söylədiyi gəraylını jurnalis Əli Həsənov də yazıya almışdı. Onu “Elimizin söz boğçası” səhifəsində çap etdik. Düşünürdüm ki, gəraylıyı oxuyanların yadına Koroğlunun qızla görüşü rəvayəti, qolu yada düşər və redaksiyaya göndərərlər. Böyük əzmlə Koroğlunun qızla qarşılaşması qolunu axtarmağa başladım. Lakin heç yerdə bir iz tapa bilmədim.

1990-cı ildə İran İslam Respublikasına gediş-gəliş başlandı. Mən də tez-tez İrana gedir, hər gedişimdə də folklor nümunələri toplamağa çalışır, xüsusən də “Koroğlunu bir yumruğa yıxan xırsız qız”la bağlı qolu axtarırdım.

Savənin Bəndəmir kəndində doğulub Tehranda vəkil işləyən və bəl-gədən çoxlu folklor nümunələri toplayan Əli Kamali ilə görüşəndə də Aşıq Həmiddən eşitdiyim gəraylını yada saldım. Ondan bölgədən topladığı folklor nümunələri arasında “Koroğlunu bir yumruğa yıxan qız” haqqında rəvayət olub-olmadığını soruşdum. Mövzumuz çox uzandı. Nəticədə o, Koroğlu dastanı ilə bağlı topladığı bəzi qaynaqları mənə verdi.

Mənim üçün çətin olsa da Folklor İnstitutunun direktoru Hüseyn İsmayilovun təkidindən sonra Əli Kamalının arxivindəki “Koroğlu” dastanını çapa hazırlamağa başladım. Qarşıya çıxan problemləri aradan qaldırmaq üçün filologiya elmləri namizədi Əfzələddin Əsgərlə bəzən saatlarla müzakirələr apardıq. Mətnin üzərində işi 2003-cü ildə başa çatdırsam da, dastan kitab halında 2009-cu ildə işıq üzü gördü¹.

Kitab çap olunduqdan sonra dövrü mətbuatda haqqında maraqlı rəy-lər yazıldı. “Koroğlu dastanı” (Əli Kamali arxivində) kitabını çağdaş Azərbaycan türkcəsinin orfoqrafiyasına uyğun çap etmişdik. Nəşrdən sonra bəzi yanlışlıqlara və uyğunsuzluqlara yol verdiyimizi gördük.

Aşıq Əliəkbər Qurbani dastanı Qəzvin türklərinin ləhcəsində danışdığından bəzi sözlərdə bizim alışıdığımız, ədəbi dildə normal sayılan səslər eşidilmir. Əvəzində səs uzadılır. Məsələn, bizim “şəhər” dediyimiz və yazdığımız sözü aşıq [h] səsini işlətmədən, [ə] səsini isə uzadaraq deyir. Biz onu orfoqrafiyamıza uyğun olaraq “şər” səklində yazmışdıq. “Şər” sözü də böhtan, iftira anlamında başa düşülür. Bu da oxucunu çaşdırır. Ona görə də bu nəşrdə oxucunun asan başa düşməsi üçün “şəər”

¹ Koroğlu dastanı(Əli Kamali arxivindəki variantlar). “Koroğlu” dastanının Əli Kamali arxivindəki variantları.(Ön söz.) “Nurlan” nəşriyyatı,Bakı- 2009, səh.396.

şəklində verməyi qərara aldığ. Həmçinin **kövşən** sözünü **kööşən**, **gətirəm** sözünü **gəərəm**, **istəyirəm** sözünü **istiirəm** və s. kimi verməyi münasib salydıq.

Köhnə nəşrdə məhəlli sözlər, dialekt sözlərinin bəziləri ərəb və ya fars sözləri kimi izah edilməyə çalışılmış və ya ərəb-fars sözləri yanlış çevrilmişdir. İnstitutumuzun elmi işçisi Səkinə Qaybalıyeva kitabın söz-lüyü üzərində yenidən diqqətlə işləyərək bu yanlışlıqları aradan qaldır-mağa çalışmışdır.

Azərbaycanda kiril əlifbasından latın qrafikalı əlifbaya keçildikdə makina və bilgisayarların klavyaturaları Azərbaycanda işlədilən makina klavyaturalarına uyğun latın qrafikasına uyğunlaşdırılmışdı. Bu da mətnləri internetdə yerləşdirərkən və ya internetlə başqa bir yerə göndərərkən çoxlu dolaşıqlıq yaradırdı. Bəzən bu dolaşıqlıq o qədər çox olurdu ki, mətn oxunmaz hala gəlirdi. Azərbaycanda bu nöqsanı aradan qaldırmaq üçün klavyatura rəsmi surətdə “Times New Roman” şrifti əsasında quruldu.

“Koroğlu dastanı” (Əli Kamali arxivindəki variantlar) kitabı müxtə-lif şriftlərlə yığıldığından onu internet saytlarında yerləşdirmək problem yaradırdı. Bu problemi aradan qaldırmaq üçün kitabın mətnini “conver-tor” proqramıyla “Times New Roman” şriftinə keçirdik. Nəticədə “j” hər-fi gah “c”, gah “y” kimi; “ö” hərfi “ğ” və ya “ü” kimi görünməyə başla-dı. Dolaşıqlığın qarşısını almaq üçün Səkinə Qaybalıyeva Gülnar Mirzə-yeva ilə birlikdə kitabı yenidən diqqətlə oxuyaraq səhvlərini də aradan qaldırdılar. Bilgisayar variantının yenidən işlənməsində Aysel Cəfərova da yaxından iştirak etmişdir. Kitabın təkrar nəşrini hazırlayarkən bizə yardımçı olanlara minnətdarlığımızı bildiririk.

Əli Şamil

Çap olundu: “Koroğlu” dastaninin(Əli Kamali arxivindəki variantları) təkrar nəşrinə ön söz, Azərbaycan folkloru küllüyü XIV cild, Dastanlat IV kitab, Bakı, 2009-cu il,səh.7-10